

IMPLIKASI STRUKTUR KUNCI AIR KE ATAS AKTIVITI PELANCONGAN DAN PENDUDUK DI SEKITAR SUNGAI CHINI DAN TASIK CHINI, PAHANG

*Sulong Mohamad & Mohd Ekhwan Toriman
Pusat Pengajian Sosial, Pembangunan dan Persekitaran
Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 Bangi, Selangor*

ABSTRAK

Struktur kunci air lazimnya dibina secara fizikal bagi mengawal aras air sungai atau tadahan air semasa. Pembinaan kunci air seharusnya mengambil kira kepentingan ekosistem terutamanya jika pembinaannya melibatkan perubahan aras air. Disebabkan aras air yang tidak ideal di Tasik Chini, kunci air dibina bagi meningkatkan aras air bertujuan memudahkan navigasi bot pelancong. Namun begitu, pembinaannya memberikan implikasi yang besar kepada aktiviti pelancongan. Makalah ini membincangkan implikasi kunci air ke atas aktiviti pelancongan dan penduduk di sekitar Tasik Chini. Berdasarkan data primer dan sekunder, kajian ini mendapati Tasik Chini, secara semula jadi mempunyai tarikan sebagai destinasi ekopelancongan yang berdaya maju. Makalah ini merumuskan bahawa pembinaan kunci air pada tahun 1995 memberi implikasi negatif kepada dasar perlindungan alam sekitar dan prinsip ekopelancongan. Pembinaan kunci air Kuala Chini merupakan satu contoh bagaimana sesuatu pembangunan perlu difikirkan dengan teliti, dengan mengambilkira pandangan masyarakat tempatan dan kesannya ke atas mereka dan alam sekitar.

Kata Kunci: Sungai Chini, Tasik Chini, struktur kunci air, aras air, ekopelancongan,

ABSTRACT

Physically, water barrage structures are designed to control water level in rivers and water catchments. The construction of water barrages must take into consideration the ecosystem particularly if involves significant change of water level. Seasonal water level fluctuations at Chini Lake require the construction of water barrage at the mouth of Chini River so as to ensure optimum water level for tourist boats during dry seasons. The construction of the water barrage however affects local tourism and human activities. This article discusses the impacts of the construction of water barrage on tourism activity and local people living along the shore of Chini Lake. Based on primary and secondary data, the study finds that Chini Lake has good potential as an ecotourism destination. This article concludes that the construction of the water barrage in 1995 has resulted in negative implications to environment and the local people. These negative environmental and social impacts could have been avoided if the views of the local people are taken into account in the planning and construction of the water barrage.

Key words: Chini River, Chini Lake, Barrage structure, water level, ecotourism

PENGENALAN

Makalah ini memeriksa kesan pembinaan kunci air Kuala Chini ke atas penduduk di sekitar Tasik Chini dan aktiviti pelancongan yang terdapat di situ. Setelah struktur tersebut siap dibina dan kesannya ke atas tumbuhan dan hidupan ikan mula nampak atau dirasai, maka banyak pihak sedar bahawa pembinaan kunci air tersebut adalah satu langkah yang silap. Manifestasi kesilapan ke atas ekologi dan biodiversiti Tasik Chini telah dikaji oleh Murugadas *et al.* (1999) dan UNDP (1999). Maka usaha selanjutnya diadakan bagi memperbetulkan kesilapan tersebut, dan sudah tentu melibatkan kos tambahan. Justeru, makalah ini meninjau mengapa kunci air itu dibina dan di manakah silapnya. Selepas itu kesan ke atas pengusaha perkhidmatan pelancongan dan aktiviti rekreasi diperincikan. Dalam mengkaji kesan pembinaan kunci air terhadap aspek yang dinyatakan itu, *succession theory* digunakan. Perkara ini dihuraikan dengan lebih lanjut dalam bahagian seterusnya.

KERANGKA TEORITIS DAN METODOLOGI

Kajian ini menerapkan *succession theory* (teori pengambilalihan) dalam memeriksa kesan pembinaan kunci air Chini ke atas aktiviti pelancongan dan penduduk di sekitar Tasik Chini, Pahang. Teori di atas menegaskan bahawa apabila sesuatu perkara baru atau inovasi diperkenalkan di dalam suatu persekitaran, maka akan berlakulah *displacement* atau *dislocation* kepada sesuatu kumpulan di dalam persekitaran itu. Proses tersebut melibatkan beberapa tahap. Pada peringkat awalnya, akan berlaku dominasi, iaitu satu kumpulan akan mendominasi kumpulan lain. Akhirnya kumpulan yang didominasi itu akan tersingkir keluar, dan kumpulan yang mendominasi itu akan mengambilalih persekitaran. Tahap ini, yang mencirikan suatu kumpulan yang dahulunya menguasai persekitaran disingkir keluar, dinamakan pengambilalihan. Proses ini dapat dikesan di persekitaran Tasik Chini akibat pembinaan kunci air tersebut.

Bagi memeriksa proses di atas, makalah ini melaporkan hasil kajian melalui pengumpulan data primer berdasarkan temubual intensif dengan operator bot di Tasik Chini dan Kampung Belimbing serta pengusaha chalet dan kedai kopi di kampung yang sama. Data sekunder pula dikumpul daripada bahan penerbitan DARA (Lembaga

Kemajuan Wilayah Pahang Tenggara; Badan ini dibubarkan pada tahun 1998) dan juga beberapa sumber lain.

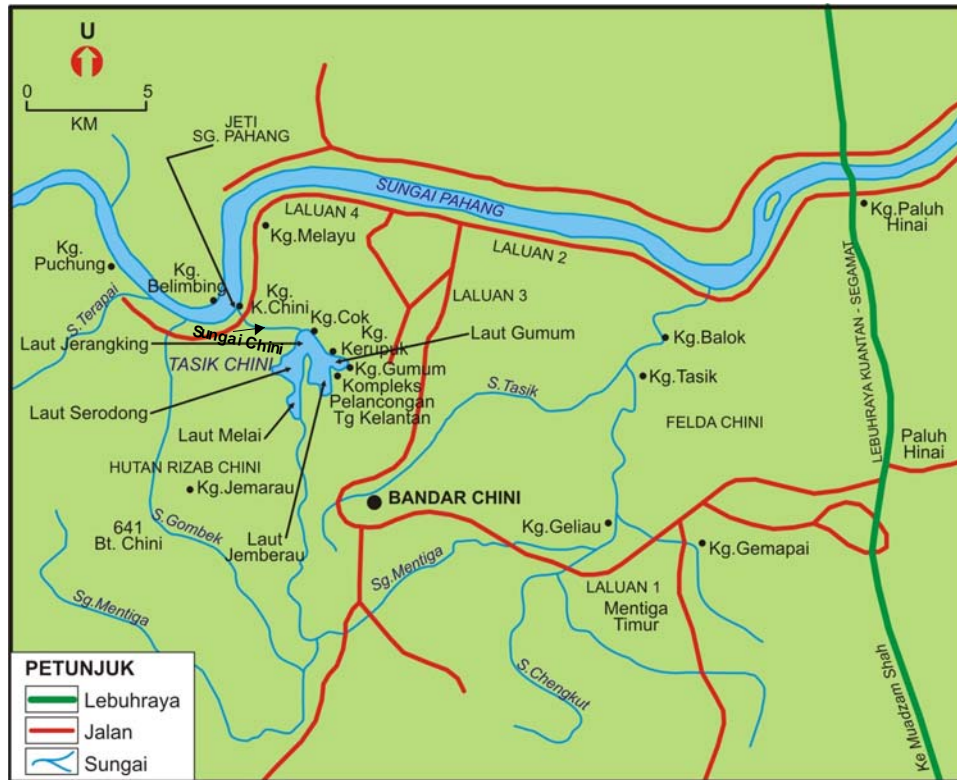
TASIK CHINI DAN PEMBINAAN KUNCI AIR

Tasik Chini, dengan keluasan permukaan air 150 hektar, terdiri daripada 12 badan air. Penduduk tempatan menamakan badan air tersebut laut, dan di antara yang terbesar ialah Laut Gumum, Jerangking, Melai, Serodong dan Jembarau (Rajah 1). Tasik semula jadi ini terletak di dalam Kawasan Perlindungan Hidupan Liar yang luasnya 5,087 hektar dan telah diwartakan pada 7 Disember 1989 di bawah seksyen 62(1) Kanun Tanah Negara (S.62 (1) KTN) bagi tujuan perlindungan hidupan liar dan ekopelancongan (DARA 1994). Kawasan perlindungan ini berkongsi sempadan dengan FELDA Chini di timur, timur laut dan tenggara, dan di barat laut dengan FELDA Terapai. Di selatan dan barat daya, Kawasan Perlindungan Hidupan Liar Chini bersempadan pula dengan Hutan Simpan Chini.

Sungai Chini yang panjangnya 4.8 km menyambung Tasik Chini dengan Sungai Pahang. Justeru, Tasik Chini boleh dikunjungi melalui pengangkutan sungai dari Kampung Belimbing yang terletak di tebing utara Sungai Pahang (Rajah 1) . Terletak 130 km dari Kuantan di Mukim Penyur di dalam daerah Pekan, Tasik Chini juga boleh dikunjungi melalui jalan raya. Lebuhraya Kuantan-Segamat, jalan utama Bandar Chini dan jalan Chini-Salong menghubungkan tasik tersebut dengan bandar-bandar utama di pantai timur Semenanjung Malaysia.

Di sekitar Tasik Chini, terdapat tiga buah kampung Orang Asli daripada suku kaum Jakun. Kampung Gumum, dengan 200 keluarga adalah paling besar. Kampung Cok dan Kampung Kerupat masing-masing mempunyai enam dan tiga keluarga. Sebagai kampung ibu, Kampung Gumum mempunyai sekolah rendah, surau, asrama, klinik dan sebuah kedai yang diusahakan oleh lelaki Cina yang berkahwin dengan wanita tempatan. Seorang lelaki India yang juga berkahwin dengan wanita orang Asli, mengusahakan lima buah chalet untuk pelancong. Seorang kaum Orang Asli di Kampung Gumum yang menuruti jejak langkah lelaki India tersebut, mengusahakan beberapa buah chalet pelancongan. Di kampung ini, Kijang Emas, Koperasi Orang Asli Semenanjung

Malaysia menyediakan beberapa bilik untuk pelancong dan restoran di kompleksnya di tepi tasik. Tetapi, oleh kerana beberapa masalah, kemudahan ini tidak beroperasi lama.

Rajah 1 : Tasik Chini dan Kawasan Sekitarnya.

Di Tanjung Kelantan, yang terletak kira-kira 1 km ke selatan Kampung Gumum, terdapat sebuah Kompleks Pelancongan yang terdiri daripada beberapa buah chalet (18 bilik), lima unit asrama yang boleh menempatkan 10 orang dalam setiap unit, sebuah restoran, asrama pekerja, sebuah tandas awam, sebuah surau, jeti dan pelantar terapung. Kompleks ini dibina oleh DARA dan siap dibina pada April 1986. Pengurusannya diserahkan kepada syarikat swasta.

Tidak jauh dari Kompleks Pelancongan tersebut, satu kawasan yang dahulunya digunakan sebagai kawasan perkhemahan, dijadikan tempat menempatkan peserta Khidmat Negara. Aktiviti mereka, yang berupa latihan fizikal, jasmani dan pendidikan rohani, diadakan di kawasan tersebut yang dipagar bagi memisahkannya dengan kawasan awam.

Dalam konteks untuk mengembangkan aktiviti ekopelancongan dan membuka peluang ekonomi yang lebih banyak kepada penduduk tempatan, kerajaan Negeri Pahang, melalui DARA, telah mencadangkan agar sasaran pelancong ditingkatkan kepada 10 peratus daripada jumlah ketibaan pelancong ke Kuantan pada masa ini (DARA 1994). Sesuai dengan cadangan tersebut, pada tahun 1995, kerajaan negeri membina sebuah pusat pelancongan, kedai cenderahati dan restoran dalam satu kompleks di satu kawasan berhampiran Kampung Chini. Sebuah jeti pendaratan juga dibina di sini bagi memudahkan perjalanan pelancong yang datang ke Tasik Chini melalui Kampung Belimbing. Satu lagi projek yang dilaksanakan di Kuala Chini ialah pembinaan kunci air. Namun, disebabkan kekurangan sambutan pelancong dan perubahan laluan pelancong ke Tasik Chini, sebagaimana akan dihuraikan nanti, pusat pelancongan tersebut beroperasi sekejap sahaja. Kini, jeti dan kompleks tersebut tidak digunakan atau dikunjungi oleh pelancong, dan ditinggalkan terbiar tanpa sebarang penyelenggaraan dan pengawasan. Bukti berlakunya vandalisma jelas kelihatan pada pusat pelancongan tersebut. Hal ini merupakan satu kesilapan perancangan dalam sektor pelancongan, dan sudah tentunya melibatkan pembaziran sumber.

Mengikut rancangan yang disediakan oleh pakar runding bagi mengembangkan pelancongan di sini, kunci air di Kuala Chini perlu dibina bagi menambahbaikkan keadaan di Tasik dan Sungai Chini. Hal ini kerana pemandangan kawasan berpayau di sepanjang tepi tasik tidak menarik dan untuk mengatasi masalah ini, aras air tasik perlu dinaikkan. Kedua, pada musim kering yang berlaku dari bulan Februari ke Ogos setiap tahun (Sulong Mohamad 1997), aras air di Sungai Chini dan Tasik Chini sangat rendah. Di sesetengah bahagian di Sungai Chini, aras air hanya setinggi 0.5 meter atau kurang (Pak Idris Mohamad, Pengerusi Persatuan Operator Bot Tasik Chini, temu bual peribadi, 1997). Keadaan ini menyukarkan bot pelancong menyusuri sungai tersebut pada musim tertentu setiap tahun. Bagi membolehkan bot melalui Sungai Chini pada musim itu, pelancong terpaksa turun daripada bot, dan bot perlu ditolak dari bahagian sungai yang cetek ke bahagian sungai yang lebih dalam. Keadaan ini menyebabkan pelancong merasai kurang selesa dan mengganggu perjalanan bot.

Pertimbangan di atas menyebabkan Persatuan Operator Bot Tasik Chini mencadangkan kepada pihak berkuasa untuk menaikkan aras Sungai Chini dan Tasik

Chini setinggi satu meter daripada aras biasa pada musim kering (Pak Idris Mohamad, Pengerusi Persatuan Operator Bot Tasik Chini, temu bual peribadi 1997). Sekurang-kurangnya dua pertemuan diadakan antara operator bot Tasik Chini dengan pegawai DARA, iaitu badan yang merancang dan mentadbir pembangunan di wilayah Pahang Tenggara. Tasik Chini dan Kawasan Perlindungan Hidupan Liar Chini adalah sebahagian daripada wilayah pembangunan tersebut.

Walau bagaimanapun, apabila kunci air dibina di Kuala Chini, aras air Sungai Chini dan Tasik Chini naik sehingga melebihi 3 meter daripada aras biasa pada musim kemarau. Kematian banyak pokok di sepanjang pinggir sungai dan tasik telah menimbulkan kesan ekologi yang teruk, dan telah turut mencetuskan kontroversi ekologi yang hangat setelah perkara ini dihebahkan kepada umum oleh media cetak. Ekoran daripada hebahan tersebut, beberapa piha - kerajaan negeri, perunding dan kontraktor - masing-masing menunding jari ke pihak lain. Kesan ekologi tersebut menyebabkan beberapa kajian dilakukan bagi menilai status ekologi Tasik Chini setelah kunci air dibina (lihat misalnya, Murugadas *et al.* 1999; UNDP 1999).

Tumpuan makalah ini adalah kepada impak pembinaan kunci air ke atas operator bot dan aktiviti pelancongan di Tasik Chini dan kawasan sekitarnya. Hal ini kerana pembinaan struktur tersebut bukan sahaja mengubah aras air semasa di Tasik Chini, malahan juga menghalang laluan bot dari memudik masuk ke Sungai Chini melalui Sungai Pahang.

KESAN STRUKTUR KUNCI AIR KE ATAS AKTIVITI PELANCONGAN DAN PENDUDUK

Pembinaan kunci air mempunyai kesan yang jelas ke atas aktiviti pelancongan dan penduduk di sekitar Tasik Chini. Terdapat lima kesan yang telah dikenalpasti. Setiap kesan ini diperincikan di bawah.

1. Perubahan laluan pelancong dan kesan yang berkaitan

Sebelum pembinaan kunci air, terdapat tiga laluan pelancong ke Tasik Chini. Yang pertama adalah melalui Kampung Belimbing. Pelancong asing, dipandu oleh pemandu pelancong yang disediakan oleh hotel tertentu di Kuantan atau syarikat pelancongan, dibawa dari bandar tersebut ke Tasik Chini melalui jalan ini. Dari Kampung Belimbing, mereka menaiki bot merentasi Sungai Pahang, kemudian memasuki Sungai Chini, yang lebarnya kira-kiranya 10 meter dan dinaungi oleh pokok-pokok kayu yang besar di kedua-dua belah tebingnya sebelum menjelajah Tasik Chini.

Semasa menjelajah tasik, mereka berhenti di petempatan Orang Asli, Kampung Kerupuk, bagi mengamati, mengalami dan mempelajari budaya masyarakat tersebut. Ramai pelancong asing menganggap pengalaman itu sebagai unik dan berfaedah kerana berkesempatan berada di persekitaran budaya yang masih lagi murni dan asli memandangkan masyarakat di situ masih kurang terpengaruh dengan modenisasi. Oleh itu, dalam kerangka idea MacCannell (1973), Kampung Kerupuk menyediakan pengalaman pentas belakang (*back stage*) yang baik bagi pelancong yang mencari keaslian dan eksotisma. Tetapi pengalaman mereka agak singkat di sekitar 30 minit ke satu jam sahaja kerana tidak banyak aktiviti yang boleh dijalankan oleh pelancong. Bagaimanapun, mereka bukanlah pelancong jenis penjelajah yang cuba berinteraksi secara mendalam dengan penduduk tempatan. Sebenarnya, mereka ialah pelancong massa yang mementingkan persekitaran, penginapan dan makanan yang mereka biasa (Cohen 1972).

Di kampung tradisional yang kecil ini, mereka mendengar penerangan ringkas tentang budaya Orang Asli yang diberikan oleh pemandu pelancong masing-masing. Pelancong juga cuba menyempit, berjalan di sekitar kampung atau membeli kraftangan Orang Asli. Pada awal 1995, aktiviti meniup sumpit tidak dikenakan sebarang bayaran, dan hanya seorang dua yang menderma wang kepada Orang Asli. Juga tidak berlaku sebarang interaksi dan komunikasi antara pelancong asing dengan Orang Asli. Sebarang soalan yang timbul mengenai Orang Asli dan budaya mereka ditujukan kepada pemandu pelancong masing-masing yang kemudiannya memberikan maklumat yang diperlukan.

Sebahagian pelancong membeli hasil kraftangan Orang Asli. Pada hari yang baik, Kampung Keruput berjaya memperolehi pendapatan kasar RM220 sehari (Sulong Mohamad 1997). Nyata sekali, aktiviti ekopelancongan di Tasik Chini turut memanfaatkan sebahagian penduduk Orang Asli.

Setelah meninggalkan Kampung Keruput, pelancong tadi berhenti di restoran kayu yang terletak di Kompleks Pelancongan Chini untuk menikmati minuman dan makanan ringan sebelum akhirnya pulang ke 'buih persekitaran biasa' mereka pada sebelah petang, sekali lagi melalui Kampung Belimbing. Maka boleh dikatakan Kampung Belimbing, sebagai laluan tradisional, berfungsi sebagai pintu masuk dan keluar bagi Tasik Chini. Sehingga 1995, inilah laluan yang digunakan oleh kebanyakan pelancong ke Tasik Chini.

Laluan kedua bagi pelawat dari Kuantan atau Kuala Lumpur ke Tasik Chini adalah melalui Lebu Raya Kuantan-Segamat yang bermula di Gambang, terletak kira-kira 30 km dari pusat Bandar Kuantan. Sebaik sahaja melepasi jambatan yang merentasi Sungai Pahang di Kampung Paloh Hinai, pelancong yang mengembara dengan kereta akan mengambil jalan pesisir sungai (Laluan 2 – lihat Rajah 1) sehinggalah mereka sampai di Salong, kemudian mengambil jalan Salong-Chini (laluan 4) untuk sampai di Kompleks Pelancongan di Tanjung Kelantan. Dari Salong, kini terdapat satu lagi jalan tanah merah yang merentasi ladang kelapa sawit ke Tasik Chini. Laluan ini juga membolehkan pelancong dari Kuantan untuk pergi ke Tasik Chini melalui bandar Pekan, pusat pentadbiran bagi daerah Pekan.

Pelancong dari kawasan selatan - Singapura, Johor, Melaka, Negeri Sembilan, malah dari Lembah Kelang, akan melalui jalan ketiga ini untuk ke Tasik Chini. Perjalanan melalui laluan ini dipermudahkan oleh Lebu Raya Kuantan-Segamat yang lebar dan kurang sesak. Kira-kira 30 km di selatan dari jambatan Paloh Hinai, terdapat satu simpang dan di sinilah jalan Chini bertemu dengan Lebu Raya Kuantan- Segamat. Dari simpang itu, jalan ini (laluan 1) membawa pelancong ke Tasik Chini.

Apabila Sungai Chini diempang berhampiran kualitasnya, laluan pertama melalui Kampung Belimbing tidak lagi digunakan oleh pelancong. Sebaliknya, penggunaan laluan kedua menerusi Salong yang digunakan oleh pelancong dari Kuantan untuk ke Tasik Chini meningkat. Dengan ini, perjalanan ke Tasik Chini kini tertumpu kepada dua

laluhan sahaja. Keadaan ini menyebabkan beberapa orang di Kampung Belimbing yang bergantung kepada pelancongan hilang punca pendapatan tambahan. Di kampung tersebut, terdapat seorang Melayu yang sudah berumur yang mengusahakan perniagaan chalet (2 buah), kedai kopi dan ternakan ikan dalam sangkar di dalam Sungai Pahang. Apabila pelancong tidak lagi datang ke kampungnya untuk pergi ke Tasik Chini, maka perniagaan chalet dan kedai kopinya terhenti kerana tiada sambutan. Oleh itu, pengusaha kecil ini telah tersingkir daripada persekitaran pelancongan. Walau bagaimanapun, perusahaan ternakan ikannya masih bertahan kerana ikan mendapat permintaan yang baik daripada penduduk sekitar dan peraih. Beberapa operator bot juga menerima kesan daripada perubahan laluhan pelancong ekoran pembinaan kunci air. Aspek ini akan dibincang dalam bahagian seterusnya.

Namun begitu, perubahan laluhan pelancong tidak memberi sebarang kesan ke atas masyarakat Orang Asli di Kampung Keruput. Kampung mereka masih dilawati oleh pelancong dan mereka masih dapat menjual hasil kraftangan mereka; antara yang mendapat permintaan yang baik ialah sumpit. Malah menyumpit kini dikenakan bayaran. Sementara itu, pelancong masih boleh mengalami ketulenan dan ekotisma di kampung ini.

2. Kesan yang berlainan ke atas kumpulan operator bot yang berbeza

Terdapat dua kumpulan operator bot yang memberi perkhidmatan pengangkutan kepada pelancong. Kumpulan pertama ialah operator bot Kampung Belimbing, berjumlah lima orang kesemuanya. Mereka menggunakan bot kayu, dan dengan ini mempamerkan ciri tradisional tempatan. Kumpulan kedua ialah operator bot Tasik Chini. Jumlah mereka ialah 10 orang. Bot mereka diperbuat daripada gentian kaca. Dengan ini bot mereka lebih bercirikan unsur antarabangsa.

Pembinaan kunci air mendatangkan kesan yang negatif kepada operator bot Kampung Belimbing. Pertama, mereka terpaksa memindahkan pengkalan operasi mereka. Dahulu, mereka beroperasi dari Kampung Belimbing, membawa pelancong dari kampung tersebut ke Tasik Chini. Sejak akhir 1995, oleh kerana pelancong tidak lagi datang melalui kampung itu, maka mereka terpaksa berpindah pengkalan dari kampung tersebut ke pengkalan baru di kawasan bersebelahan kunci air.

Sebuah jeti dibina bagi memudahkan pelancong menaiki dan menuruni bot. Tetapi bilangan pelancong yang mereka terima akhir-akhir telah banyak berkurangan kerana seperti dinyatakan di atas, tidak ada pelancong datang melalui laluan ini. Pelancong, sebaliknya terus pergi ke Kompleks Pelancongan Chini di Tanjung Kelantan, tempat operator bot Tasik Chini berpangkalan. Pengurangan bilangan pelancong yang menggunakan perkhidmatan operator bot Kampung Belimbing bermakna mereka telah kehilangan sejumlah pendapatan. Ramai di kalangan mereka mahu memberhentikan perkhidmatan bot kepada pelancong, dan sedang mencari alternatif yang sesuai untuk menokok pendapatan yang hilang. Malah beberapa mereka menyediakan perkhidmatan bot kadang kala sahaja, tidak lagi seperti dahulu.

Sebaliknya, operator bot Tasik Chini menikmati peningkatan pendapatan hasil daripada permintaan yang bertambah terhadap perkhidmatan mereka. Semua mereka menegaskan bahawa pembinaan kunci air telah memanfaatkan mereka dari segi ekonomi. Tetapi ini tidak pula bermakna mereka tidak risau tentang pokok-pokok yang mati akibat kenaikan berlebihan aras air Sungai Chini dan Tasik Chini. Mereka bimbang kemusnahan ekologi tersebut akan mengurangkan kedatangan pelancong kerana gejala ini akan mengurangkan pendapatan mereka atau mungkin menyebabkan kehilangan mata pencarian dan pendapatan.

Dalam hal ini, operator bot Kampung Belimbing, walaupun belum lagi tersingkir keluar daripada persekitaran pelancongan, telah mula merasai mereka dikuasai operator bot Tasik Chini. Hanya masa akan menentukan bila mereka akan diambilalih oleh kumpulan operator bot kedua itu.

3. Kehilangan kawasan rayauan berperahu motor

Sehingga Januari 1995, terdapat 10 jenis perkhidmatan bot yang disediakan oleh operator bot Tasik Chini seperti disenaraikan di bawah:

- a. Penjelajahan enam tasik
- b. Penjelajahan sembilan tasik
- c. Penjelajahan dua belas tasik
- d. Penjelajahan sebahagian Sungai Pahang
- e. Penjelajahan dua belas tasik dan Sungai Pahang
- f. Perkhidmatan bot ke Pulau Kura-Kura

- g. Perkhidmatan bot ke Pulau Balai
- h. Perkhidmatan bot ke Pulau Besar/Babi
- i. Perkhidmatan bot ke Tanjung Jerangking
- j. Perkhidmatan bot untuk memancing

Dengan siapnya pembinaan kunci air, perkhidmatan bot ke Sungai Pahang dihentikan. Kunci air di Kuala Chini tidak membolehkan bot melaluinya untuk pergi ke Sungai Pahang. Kini perkhidmatan bot tertumpu kepada Tasik Chini dan Sungai Chini semata-mata. Walau bagaimanapun, tiada seorangpun operator bot Tasik Chini yang merungut tentang kehilangan satu daripada kawasan rayauan berperahu mereka. Menurut mereka, kehilangan ini tidak begitu signifikan kerana sangat jarang dan sedikit pelancong yang mahu merayau dengan bot sehingga ke Sungai Pahang. Pelancong lebih suka merayau sekitar tasik dan sepanjang Sungai Chini berbanding rayauan di Sungai Pahang. Pelancong mendapati merayau di Sungai Chini, walaupun jaraknya pendek, lebih seronok dan berfaedah kerana adanya (kecuali pokok mati akibat peningkatan aras air) pelbagai tumbuhan yang masih terpelihara dan burung seperti murai batu yang sangat-sangat jarang ditemui dan dilindungi oleh undang-undang.

4. Hilangnya acara tahunan berkayak

Sebelum tahun 1996, Tasik Chini menjadi tempat diadakan pesta sukan air tahunan, iaitu Chini Kayak Fest. Acara berkayak ini bermula di Tasik Bera, kemudian menyusur Sungai Pahang dan Sungai Chini sebelum memasuki Tasik Chini. DARA sempat menganjurkan acara ini dua kali, iaitu pada 1994 dan 1995 (Pak Idris Mohamad, temubual peribadi, 1997). Sukan air ini menarik peserta dari dalam dan luar negara. Tetapi dengan pembinaan kunci air tersebut, acara tahunan ini tidak dapat diadakan lagi.

5. Kemungkinan hilangnya aktiviti memancing

Disebabkan merosotnya bilangan dan kepelbagaian biologi terutamanya fauna seperti ikan di Tasik Chini, seperti dakwaan yang dibuat oleh masyarakat Orang Asli, operator bot Tasik Chini dan Murugadas *et al.* (1999), memancing sebagai salah satu aktiviti rekreasi dan pelancongan mungkin akan hilang buat selama-lamanya. Terdapat sungutan di kalangan pelancong-pemancing bahawa memancing di Tasik Chini tidak lagi seronok

kerana semakin sukarnya untuk mendapatkan ikan. Dalam jangka panjang, keadaan ini mungkin akan memberi kesan ke atas tarikan tasik, dan bilangan pelancong ke Tasik Chini akan merosot, dengan kesan selanjutnya kemungkinan hilangnya pendapatan kepada beberapa orang penduduk tempatan. Tetapi usaha sedang dilakukan bagi mengatasi masalah ini, dengan merendahkan kunci air bagi membolehkan migrasi ikan dari Sungai Pahang ke Tasik Chini pada musim banjir. Namun begitu, usaha ini dilihat kurang berkesan. Kajian yang dilakukan oleh Mohd Ekhwan dan Sulong Mohamad (2004) mendapati luahan songsang dari Sungai Pahang ke Tasik Chini hanya berlaku sekali atau dua kali setahun. Itupun jika luahan Sungai Chini mencapai anggaran sekali dalam tempoh 10 tahun luahan puncak.

KESIMPULAN

Perubahan yang berlaku di Sungai Chini dan Tasik Chini merupakan satu contoh yang baik mengenai *succession theory* (teori pengambilalihan). Perubahan daripada satu tahap ke satu tahap yang lain jelas menunjukkan adaptasi operator bot, pengusaha chalet dan pengusaha pelancongan terhadap pembinaan kunci air di Sungai Chini. Dalam kes ini, perubahan yang berlaku tidak memakan masa yang panjang, iaitu sekitar kurang daripada 10 tahun daripada tarikh pembinaan kunci air tersebut disiapkan. Namun begitu, ianya memberikan implikasi yang besar kepada kumpulan yang mendominasi dan didominasi sebelum ini. Kerana silap pertimbangan, pembinaan kunci air di Kuala Chini, yang bertujuan untuk meningkatkan aktiviti pelancongan, dan dengan itu menyebarkan manfaat pelancongan kepada sebanyak mungkin penduduk tempatan, didapati tidak mencapai hasrat yang diinginkan. Pengusaha chalet dan kedai kopi di Kampung Belimbing telah terkeluar daripada persekitaran pelancongan apabila pelancong tidak lagi menggunakan kampungnya sebagai pintu masuk ke Tasik Chini. Operator bot Kampung Belimbing pula terpaksa mengalihkan pengkalan operasinya dari kampung itu ke kawasan berhampiran kunci air. Walaupun dengan perpindahan tersebut, perniagaan mereka mengalami kemerosotan, dengan itu mereka merasakan mereka didominasi oleh operator bot Tasik Chini yang berpangkalan di hadapan Kompleks Pelancongan Chini di Tanjung Kelantan. Kemungkinan mereka disingkir keluar tetap ada apabila ramai antara mereka yang memikirkan untuk memberhentikan sahaja perniagaan perkhidmatan bot

masing-masing. Selain itu, sukan berkayak dari Tasik Bera ke Tasik Chini, yang diadakan setiap tahun tidak dapat diadakan lagi. Ternyata pembinaan kunci air, sebagaimana telah dilaksanakan pada akhir 1995, memudaratkan dari segi dasar perlindungan alam sekitar dan prinsip ekopelancongan. Ekopelancongan, sebagai konsep dan bukan sebagai produk, mementingkan penglibatan masyarakat tempatan dan penyebaran manfaat kepada seramai mungkin penduduk di kawasan desa tetapi hasrat itu ternyata meleset dengan terbinanya kunci air Kuala Chini. Pembinaan kunci air Kuala Chini merupakan satu contoh bagaimana sesuatu pembangunan perlu difikirkan dengan teliti, dengan mengambilkira pandangan masyarakat tempatan dan kesannya ke atas mereka dan alam sekitar.

Penghargaan

Penulis merakamkan ucapan terima kasih kepada Dr Mustaffa Omar yang membantu mengedit makalah ini. Terima kasih juga kepada Kerajaan Negeri Pahang khasnya Jabatan Perhutanan Pahang dan Jabatan Pengairan Saliran serta Kumpulan Penyelidikan Ekosistem Tasik Chini UKM di atas bantuan semasa di lapangan.

Rujukan

- DARA. 1994. Taklimat pembangunan Tasik Chini kepada Setiausaha Kerajaan Negeri Pahang. Muazam Shah.DARA (tidak diterbitkan).
- Mohd Ekhwan Toriman & Sulong Mohamad, 2004: Effects of the Sungai Chini gateway on the wetland hydrology and tourism activity in the Tasik Chini Pahang: A preliminary Survey. *Proceeding International Conference on Social Sciences and Humanities*. Penerbit FSSK. UKM. 330-338.
- Murugadas, T.L., Sim Cheng Hua & Sundari Ramakrishna. 1999. Effects of Kuala Sg. Chini Gateway to the wetland ecology of Tasik Chini, Pahang: a case study. Kertas kerja dibentangkan dalam Seminar on Waters: Forestry and Land use Perspectives. Kuala Lumpur, FRIM. 31 Mac.
- Sulong Muhamad. 1997. Climate, tourism and people: a study of the relationship between climate, ecotourism and human activities at Tasik Chini, Pahang. Dlm. Sirinanda, K.U. (pnyt.). *Climate Life in the Asia Pacific*. Bandar Begawan: Universiti Brunei Darussalam. Hlm.386 – 400.
- United Nations Development Programme (UNDP). 1999. *Chini Lake - the ecosystem and biodiversity*. Kuala Lumpur: Malaysia Wetland International.
- MacCannell, D. 1973. Staged authenticity: arrangements of social space in tourism settings. *American Journal of Sociology* .79(3): 589-603.
- Cohen, E. 1972. Tourism: sociology of international tourism. *Social Research* .39: 164–182.